

Fonetik – läran om ljudens exakta uttal, hur de formas med hjälp av talorganen samt hur de låter.

Fonologi – läran om hur ljuden används i ett visst språks system, vilka uttal som räknas som varianter av samma ljud, samt om hur språkets olika ljud kan kombineras till ord.

Ortografi – rättskrivnings- och stavningslära.

Morfonologi – läran om systematiska ljudväxlingar vid böjning och bildning av ord.

Morfologi – läran om ordens böjning och om bildningen av nya ord med hjälp av ändelser och förstavelser.

Syntax – läran om hur orden fogas samman till fraser, fraser till satser och satser till meningar.

Samtliga ovan uppräknade delar av grammatiken kommer att behandlas mera i detalj längre fram i texten.

Språkvetenskapen omfattar dock ytterligare ett antal viktiga discipliner, bland annat:

SEMANTIK

Läran om ordens, böjningsformernas, frasernas och satsernas exakta innebörd eller betydelse.

Inom semantiken talar man om ords olika betydelsemässiga förhållande till varandra. Viktiga begrepp är

Synonymi – det förhållande som råder mellan ord som betyder nästan samma sak.

Synonymer är t.ex. *vacker, skön, snygg, fin, grann, söt, vän, fager, täck,*

Bland prepositioner, konjunktioner, räkneord och pronomen dyker det väldigt sällan upp nya ord. Dessa kallas därför **slutna** ordklasser.

Gemensamt för böjning och avledning är att det handlar om kombination av mindre byggstenar till större enheter. Dessa byggstenar kallas **morfem**. Ett morfem är en betydelsebärande del av ett ord som inte kan delas i flera ännu mindre betydelsebärande delar.

Man brukar räkna med följande olika typer av morfem:

Rot kallas det eller de betydelsemässigt grundläggande morfemet(-en) i ett ord, t.ex. /soff/- i *sofforna*. Rötter upplevs ofta på ett naturligt sätt höra hemma i en viss ordklass, t.ex. den substantiviska roten /hus/-, den adjektiviska roten /röd/-, eller verbrotten /sitt/-. Med tillägg av suffix kan nya ord bildas som hör hemma i andra ordklasser. Av den substantiviska roten /hus/- kan man bilda verbet *husera*.

Prefix (eller förled) är ett morfem som placeras före en rot, t.ex. det negerande prefixet /o/- i *olycka* eller /in/- i *inadekvat*.

Suffix (eller ändelse, efterled) är ett morfem som placeras efter en rot, t.ex. det adjektivbildande suffixet /-lig/ i *lycklig*, possessivsuffixet /-s/ i *Gunnars* eller det substantivbildande suffixet /-ning/ i *blandning*. Ett och samma ord kan samtidigt bestå av flera rötter, prefix och/eller suffix.

Infix är ett morfem som infogas inuti roten. Denna typ av morfem är ovanlig i indoeuropeiska språk, men kan anses förekomma i ett litet antal fall vid bildandet av vissa verbformer i slaviska språk.

Affix används som en samlingsterm för prefix, suffix och infix.

Affixen brukar indelas i **böjningsaffix** och **avledningsaffix**.

Böjningsaffixen är i de för oss vanligaste främmande språken så gott som alltid suffix (böjningssuffix eller böjningsändelser), men enstaka exempel på böjningsprefix förekommer också, t.ex. vid bildningen av superlativ i många slaviska språk, då ett prefix /naj/- sätts framför adjektivets rot, t.ex. slovenskans *bogat*, *bogatejši*, *najbogatejši* 'rik, rikare, rikast'.

När det gäller avledningsaffix förekommer både avledningsprefix och avledningssuffix, även om de senare överlag är vanligast.

/o/-/akt/-/sam/-/het/-/en/-/s/ består av sex morfem, en rot, tre avlednings-

De vanligaste förekommande tempusen är:

- presens, nutid, t.ex. *är, gör, arbetar*
- imperfekt, förfluten tid, dåtid, t.ex. *var, gjorde, arbetade*
- perfekt, tidpunkt före nuet, ett form av förfluten tid, med anknytning till nuet.ex. *har varit, har gjort, har arbetat*
- pluskvamperfekt, tidpunkt för annan tidpunkt i förfluten tid, t.ex. *hade varit, hade gjort, hade arbetat*
- preteritum, förfluten tid, dåtid, används på lite olika sätt i olika grammatiska beskrivningar. I slaviska språk används denna term när språket i fråga bara har ett tempus för förfluten tid.
- futurum, framtid, t.ex. *skall vara, kommer att vara, skall göra, kommer att göra, skall arbeta, kommer att arbeta.*

Vidare har svenskan några mindre kända tempus som futurum exaktum (*Till nästa vecka kommer jag att ha satt era betyg.*) och futurum preteriti (*Just när han skulle gå ringde telefonen.*). Futurum exaktum betecknar en handling som skall ha utförts före en viss tidpunkt i framtiden, dvs. en förfluten handling i förhållande till en punkt i framtiden. Futurum preteriti betecknar en handling som ses som framtida i förhållande till en tidpunkt i det förflutna. Dessvärre är futurum preteriti identisk med en annan svensk verbform, nämligen konditionalis, och blir därför extra svår att hålla reda på.

Presens och imperfekt är syntetiska tempus i svenskan, medan alla de övriga är analytiska.

Alla de östslaviska språken (bl.a. ryskan), liksom alla de västslaviska (bl.a. polskan och tjeckiskan) och slovenskan har endast presens, preteritum och futurum, medan bulgariskan och makedonskan i princip har samma tempus som svenskan. Bosniskan/serbiskan/kroatiskan har i litteraturspråket ungefär samma tempus som svenskan och bulgariskan men utnyttjar i vardagligt språkbruk mest bara de tre mest grundläggande tempusen, precis som de nordligare slaviska språken.

De vanligaste **modus**en är:

- **indikativ**, det grundläggande, neutrala moduset, som är berättande, konstaterande, och skildrar verkligheten;
- **imperativ**, uppmaningsform;
- **konjunktiv**, uttrycker det som inte är verklighet, något man önskar, hoppas, samt i vissa språk ett villkor för att något annat skall inträffa.
Ryskan har en konjunktivbildande oböjlig partikel, *бы (by)* 'skulle'

syntetiska, 27
särskiljande konjunktion, 61
sättsadverb, 37
sättsadverbial, 55
talsubstantiv, 42
tema, 33
temporala bisatser, 63
temporala hjälpverb, 47
tempus, 44
tidsadverb, 37
tidsadverbial, 55
tidsbisatser, 63
tingbetecknande, 32
tjeckiska, 3
tonande ljud, 14
tonlösa ljud, 14
topic, 33
totala pronomen, 41
transitiva, 53
transitivitet, 53
tredje person, 43
tremulanter, 15
trigraf, 22
tryckaccent, 19
turkiska, 4
tvåledade konjunktioner, 62
tvåtal, 32
ukrainska, 3
uncountables, 35
underordnande konjunktioner,
62
ungerska, 4
uppmanningsform, 44
utpekande pronomen, 40
utrum, 31
uttalslära, 10
uvulara, 15
valens, 7
varelsebetecknande, 32
velara, 15
verb, 43
verbalsubstantiv, 46
verbfras, 58
verbpartikel, 69
villkor, 44
villkorsbisatser, 63
vitryska, 3
vokaler, 13
vokalväxlingar, 23
vokativ, 34
västslaviska, 3
ämneshamn, 36
ändelse, 29
önskan, 44
öppna, 16
öppna ordklasser, 28
östslaviska, 3